

ESSAY

Lisbeth B. Knudsen og Ole Riis

Problemet med ikke-vestlige indvandrere

Den kendte humorist Storm P. udsendte i 1913 en stribe med en beruset mand, der kravler rundt under en gadelygte. En hjælpsom forbipasserende spørger, om herren har tabt noget, og den berusede fremstammer, at han har tabt nøglen til sin gadedør. Den forbipasserende spørger så, om han tabte den der – og manden svarer, nej, det var ovre i den mørke gade, men der er meget lysere her.

I dette essay spørger vi, om debatten og forskningen om integrationsproblemer begår den samme fejl ved ureflekteret, uden at undersøge det teoretiske grundlag, at anvende de kategorier, som fremgår af den officielle statistik, i stedet for at søge efter blokeringer og mekanismer, som hindrer integrationsprocessen. Den officielle statistik gør det muligt at fokusere på en særlig befolkningsgruppe: som *ikke-vestlige indvandrere* og deres efterkommere. Nogen kan påpege en overhyppighed af sociale problemer i denne gruppe. Dermed er kategorien fastlagt som indikator på problemer.

For eksempel offentliggjorde Udlændinge- og integrationsministeriet og Undervisningsministeriet i 2018 en rapport, fra hvilken det blev fremhævet, at målt ved skolegangen var integrationen blandt indvandrere fra ikke-vestlige lande gået i stå i tredje led. Fortolkningen blev kritiseret af sagkyndige,

som mente, at det udvalgte materiale ikke var repræsentativt. Men daværende undervisningsminister Merete Riisager fastholdt konklusionen med henvisning til, at politikerne må bygge på Danmarks Statistiks klassifikation af *børn af efterkommere* (Berlingske.dk; 18. 12. 2018).

I den politiske debat var de *ikke-vestlige indvandrere* allerede udpeget som kernen i integrationsproblemerne. Således udtalte daværende Udlændinge- og Integrationsminister Inger Støjberg i folketingsdebatten om den såkaldte ghettolov 9. 2. 2017:

Jo mindre styr vi har på indvandringen, særlig fra ikke-vestlige lande, desto større bliver integrationsproblemerne, og desto mere udfordres den danske sammenhængskraft.

I den offentlige debat blandes definitionerne og deres kendetegn ofte sammen: nationalitet, oprindelse, fødested, etnicitet, sprog, kultur og religion. Den politiske indvandrerdiskussion har ofte et underliggende tema, nemlig religionen. *Ikke-vestlig indvandring* associeres med islam, der, af nogle debattører, opfattes som en hæmsko for integration. Dette vender vi senere tilbage til.

Den politiske diskussion støtter sig ofte til samfundsvidenskabelig forskning, som benytter den officielle statistiks kategorier uden refleksion over kategoriernes epistemologiske status og kausale betydning. *Ikke-vestlige indvandrere* udgør en internt heterogen kategori, som ikke afdækker integrationsprocessens betingelser og mekanismer.

Hvem er indvandrerne og efterkommerne?

Den 1. januar 2019 bestod Danmarks befolkning af 5.806.081 personer. Heraf klassificeres 607.622 som indvandrere og 185.979 som efterkommere. I løbet af 2018 var befolkningen vokset 4,3 promille, og 75 % af denne tilvækst skyldtes, at der i løbet af året var indvandret flere, end der var udvandret. I 2019 udgjorde 256.198 *vestlige indvandrere* 4,4 % af befolkningen, mens 351.424 *ikke-vestlige indvandrere* udgjorde 6,1 %. I 1990 var der 181.109 indvandrere og 33.462 efterkommere i Danmark, og de største grupper af vestlige indvandrere, havde oprindelse i et af nabolandene Tyskland, Sverige eller Norge. De eneste ikke-vestlige lande, hvorfra der var relativt store grupper af indvandrere var Tyrkiet, Iran og det daværende Jugoslavien; grupper, hvoraf en stor del var kommet hertil som gæste-/fremmedarbejdere i 1960'erne og 1970'erne. Der er gennem de tredive år sket en større spredning mht. oprindelsesland, idet Syrien, Tyrkiet, Irak og Iran nu er de lande, som de største grupper af (ikke-vestlige) indvandrere og efterkommere har oprindelse i (Danmarks Statistik 2019).

Allerede i denne simple opgørelse er der betegnelser, hvis betydning der nødvendigvis må være enighed om, når man diskuterer indvandrerspørgsmål. Et overblik over indvandrerbefolkningens størrelse og sammensætning kræver således, at der er en registrering og anvendes klassifikationer med

entydige kendetegn, som kan være basis for fremstilling af statistik. Man må kunne definere helheden og dens enheder, og hver enhed må kunne knyttes til én og kun én kategori.

Fra 1769 var de befolkningsstatistiske opgørelser i Danmark baseret på landsdækkende folketællinger. De omfattede som hovedregel den såkaldte de jure befolkning dvs. personer, der var hjemmehørende i Danmark og havde statsborgerskab i landet. Siden 1976 er opgørelserne lavet ud fra data i de befolkningsstatistiske registre og omfatter personer med fast bopæl i Danmark (Statistisk Departement 1966; Knudsen 2016).

Efter en intensiv offentlig debat og spørgsmål fra folketingsmedlemmer om den øgede indvandring nedsatte den daværende økonomiminister august 1990 en bredt sammensat arbejdsgruppe, der skulle komme med forslag til en forbedring af den registerbaserede statistik om flygtninge og indvandrere. Der var et behov for at registrere befolkningens faktuelle sammensætning ud fra klare, åbne og kendte kriterier. Danmarks Statistik fik formandskabet for arbejdsgruppen, der havde repræsentanter fra Justitsministeriet, Direktoratet for Udlændinge, Indenrigsministeriet, Socialministeriet og Kommunernes Landsforening (Betænkning nr. 1214, 1991: 7).

Arbejdsgruppen etablerede den stadig anvendte klassifikation af indvandrere, efterkommere af indvandrere samt danskere ud fra registeroplysninger om personers og deres forældres fødested og statsborgerskab (Pedersen 1991). Det er tillige denne terminologi, der anvendes i forskning og debat, når det drejer sig om analyser af uddannelsesniveau, levevilkår, sociale problemer m.m. blandt forskellige indvandrer- og efterkommergrupper (Danmarks Statistik 2019; Lange 1991).

Denne nye klassifikation (fra 1991) gav mere detaljerede tal tilbage fra 1980 om befolkningens fordeling efter *herkomst*, hvorved forstås, om de tilhører gruppen af indvandrere, efterkommere eller danskere. Ifølge definitionerne er *indvandrere* født i udlandet, og ingen af deres forældre er dansk statsborger og født i Danmark. *Efterkommere* er født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er både dansk statsborger og født i Danmark. Hvis den ene eller begge af disse forældre opnår dansk statsborgerskab, bliver deres børn, født i Danmark, klassificeret som danskere. Danskere har alle mindst én forælder, der er født i Danmark og er dansk statsborger.

Til fastlæggelse af oprindelsen anvendes *oprindelsesland* (fødeland) og *statsborgerskab*. Oprindelseslandene er opdelt i henholdsvis *vestlige* og *ikke-vestlige* lande, en klassifikation, der oprindeligt var baseret på det enkelte lands grad af udvikling og fastlagt af FN (Danmarks Statistik 2017: 111).

De forskellige indvandrergrupper, der bor i Danmark, har forskellig baggrund og forskellig historie i Danmark, såvel mht. opholdsgrundlag som varigheden af deres ophold. Gruppen af vestlige lande omfatter samfund, der endnu i dag er vidt forskellige i graden af modernisering og demokratisering,

mens gruppen af ikke-vestlige lande udgør en endnu mere heterogen kategori, idet en del af disse lande er fattige og præget af autoritære regimer.

Der er i vores optik en diskrepans mellem den operationelle definition, som statistikken nødvendigvis benytter, og den fortolkning, grupperne tilskrives i offentlig debat eller endda i samfundsforskning. Der differentieres i debatten ofte efter etnicitet, selvom denne betegnelse slet ikke forekommer i de tilgrundliggende registre, hvor der differentieres efter *oprindelsesland*. Dette kan medføre, at det etniske bliver fremhævet i debatten, selvom det slet ikke belyses i data: Således bliver minoriteter i oprindelseslandet tilskrevet majoriteten.

Samfundsforskningens analyser baseres ofte på data i offentlige registre, hvis klassifikationer er administrative og sjældent passer umiddelbart til de videnskabelige problemstillinger. De statistiske klassifikationer på dette felt dækker ofte populationer, som er heterogene i en sociologisk optik. For eksempel kan medlemmer af en og samme nation være forskelligartede i deres værdisyn, men forskelligheden glattes ud med et samlet gennemsnitsmål. Problemet med kategoriernes heterogenitet øges, når statistikken opererer med puljekategorier som *ikke-vestlige indvandrere*. Dermed kan man komme til at udglatte indre variationer mellem underkategorier, og samvariationens mønster i det samlede materiale kan være forskelligt fra det, der gælder inden for de relevante underkategorier.

I 2019 havde indvandrerne i Danmark oprindelse i mere end 200 forskellige lande, og de største grupper af indvandrere havde polsk (41.497), tyrkisk (35.862) eller tyrkisk (33.083) oprindelse. De største grupper af efterkommere stammede fra indvandrere med tyrkisk (30.736), libanesisk (14.141) eller pakistansk (11.282) oprindelse. Denne fordeling hænger sammen med, hvor længe den pågældende gruppe har boet i landet, og baggrunden for at de kom til Danmark. Det relativt store antal tyrkiske efterkommere hænger således sammen med, at tyrkerne var en af de grupper, der kom hertil fra 1960'erne og har haft flere år til at få efterkommere her i landet. De forskellige begrundelser for at komme til Danmark kan enten være socioøkonomiske forhold, diskrimination i hjemlandet, eller de kan være blevet opfordret til at komme hertil eller er flygtet fra en krig.

De nævnte store indvandrergrupper har meget forskellig baggrund for at være kommet til Danmark og forskellig historie i landet. Indtil Polen indtrådte i EU i 2004, blev de polske indvandrere politisk og administrativt og dermed i registrene klassificeret som ikke-vestlige. I kraft af medlemskabet blev Polen overført til gruppen af vestlige lande. Det er dog ikke de polske indvandrere, som er i fokus i debatten om truslen fra de ikke-vestlige indvandrere.

Den *tyrkiske* indvandring begyndte i 1960'erne med en bølge af såkaldte fremmedarbejdere/gæstearbejdere, som kunne opholde sig i Danmark i tre måneder. De kom fra et land under industrialisering med interne vandring fra landdistrikter til storbyerne. Hvis de fik arbejde i Danmark, kunne de

få permanent opholdstilladelse. Der blev dog allerede i 1970 indført nogle begrænsninger for at få arbejdstilladelse, hvis personen ikke havde arbejdet i Danmark før, og en evt. arbejdstilladelse skulle nu være i orden, inden arbejderen ankom til landet. I november 1973 valgte regeringen at gennemføre et indvandringsstop for personer fra lande uden for Norden og EF, så kun familiesammenførte og flygtninge kunne få permanent opholdstilladelse i Danmark. I 1990 var tyrkiske indvandrere og efterkommere på i alt 29.440 den største gruppe i Danmark.

Frem til 2010 havde Syrien en stabil befolkning. Men i marts 2011 blev der mobiliseret en protestbevægelse mod Assad-regimet, og dettes voldelige forsøg på at undertrykke protesterne førte til en borgerkrig. Det skønnes i dag, at halvdelen af den oprindelige befolkning på 22 millioner er flygtet væk fra krigszonerne. Tyrkiet modtog den største del med 3 millioner, men i 2014-15 rejste omkring 1 million videre til europæiske lande (UNCHR). Det affødte en skærpet grænsekontrol i en række europæiske lande samt en EU-aftale med Tyrkiet, for at de skulle bremse strømmen ved grænsen til Europa. Den syriske indvandring til Danmark er således en lille forgrening af en større bølge, og det skyldtes tilfældigheder, at de endte her.

I 1990 var der ganske få *syre* med opholdstilladelse i Danmark: 485 indvandrere og 140 efterkommere. I 2019 var grupperne vokset til henholdsvis 35.862 og 6.605. Væksten hænger sammen med de store flygtninge- og migrantstrømme i årene omkring 2015/16.

Lægger man vægt på Europas geografiske placering, som omgivet af lande med høj fertilitet, bliver det nutidige indvandringspres forklaret på linje med den tidligere europæiske storudvandring mod USA – dog med negative konnotationer (Therborn 1995). Indvandringen fra høj-fertilitetslande som MENA-landene (Mellemøstlige og Afrikanske lande) til Europa er også delvis et resultat af et stigende fødselsoverskud (Matthiessen 2010).

Er de ikke-vestlige indvandrere muslimer?

Opmærksomheden på den ikke-vestlige indvandring i den politiske offentlighed hænger sammen med en bekymring for velfærdsstatens grundlag. Dette kommer for eksempel til udtryk i dette citat: »Vi lever i en opbrudstid, hvor stadig øget global viden og teknologi vil sørge for et fortsat og stigende migrationspres mod det forjættede Europa ...«. Der tales om pres, samtidig med at der gives lidt luft for migranternes ønsker og håb om »at komme ind i en stat, som i højere grad kan opfylde familiernes ønske om en højere levestandard, tryghed og et godt undervisnings-, sundheds- og socialsystem« (Matthiessen & Mogensen 2015).

Men den ikke-vestlige indvandring er desuden et hovedtema i en *værdidebat*, der konfronterer en kristen-vestlig værditradition med en muslimsk. Den handler egentlig ikke så meget om grundlæggende samfundsværdier som tryghed og velstand, tilhør og selvrealisering, frihed og medbestemmelse

eller lov og orden. Den fokuserer på familie- og kønsværdier, som knyttes til religiøse autoriteter, især den danske kristne tradition over for islam. Samuel Huntington (1998) præsenterede problemstillingen i sin meget omdiskuterede bog om civilisationernes sammenstød. De muslimske værdier, der tages afstand fra i danskhedens navn, svarer meget til dem, som var gældende i Danmark under enevælden med henvisning til Bibelen. Den danske diskussion stiller idealtypisk en konservativ og autoritær islam over for en sekulariseret frigørelse fra en protestantisk moral. I dette perspektiv åbner indvandringen for en debat, der forsøger at (gen-)etablere konservative familienormer. Men det indsnævrer integrationsproblematikken, når debatten fokuserer på en essentialistisk opfattelse af islam, hvis kerne er en patriarkalsk religionsform, der overlapper konservativ kristendom.

Den politiske indvandrerdebat fokuserer altså ikke kun på sociale problemer, men også på religion, og især islam. Ifølge Dansk Folkeparti er kernen i integrationsproblematikken religionen – altså islam. Partiets tidligere Integrations- og udlændingeordfører Martin Henriksen har således ifølge BT (12.4.2018) hævdet, at der vil være 16 % muslimer i Danmark i 2050, hvis indvandringen ikke stoppes. Selv hvis det lykkedes at bremse for indvandringen, vil der være 7,4 % muslimer, mente han.

Disse betragtninger udpeger islam som en livsanskuelse, der essentielt set ikke kan indpasses i et liberalt demokratisk samfund. Med denne betragtningssmåde sættes fokus ikke på den aktuelle, praktiserede religion, men på den historiske religion som kilde til kulturelle værdier. Dermed er der en tilbøjelighed til at se bort fra den personlige religiøse identitet og i stedet opfatte alle, der har rødder i muslimske samfund, som muslimer til trods for, at en del af udvandringen fra de muslimske lande netop kan skyldes dissens fra den dominerende religion.

Når den politiske indvandrerdebat vender sig mod indvandreteres religion, afføder det et behov for at estimere, hvor mange muslimer der faktisk bor i Danmark. Det kræver en definition af, hvem der kan opregnes som muslimer. Den bredeste definition omfatter dem, der tilslutter sig trosbekendelsen, og den snævrere definition omfatter de få, der fuldt og helt følger shariaen.

En første mulighed består i at opregne antallet af medlemmer af de 66 anerkendte trossamfund i Danmark, som henviser til islam. Det er imidlertid ikke helt enkelt. For det første er der uenighed blandt trossamfundene om, hvem der er rigtige muslimer. For det andet er det ikke normalt, at en moske har et medlemsregister, men da Kirkeministeriet kræver et medlemstal for at godkende et trossamfund, opgør flere muslimske menigheder medlemstallet ud fra antallet af tilknyttede familier. Ud fra organisationernes egne oplysninger når religionsforskere frem til, at de anerkendte trossamfund har 45-50.000 medlemmer, hvoraf den største gruppering omfatter dansk-tyrkisk islam (Kühle og Larsen 2017). Det er imidlertid ikke alle moskeer i landet, der har søgt og fået officiel godkendelse. Religionsforskere skønner, at der i alt er

ca. 170 moskeer i landet, hvoraf flere er små og uformelle bønssfællesskaber, mens andre er store menigheder. Medlemstallet for de anerkendte trossamfund er derfor et skøn.

En anden mulighed består i selvidentifikation gennem surveyundersøgelser. Men også her er der praktiske problemer, for denne form for undersøgelse forudsætter en repræsentativ stikprøve af den voksne befolkning (Mikkelsen 2003). Der er erfaringsmæssigt et stort bortfald blandt respondenter med sprogproblemer eller utryghed ved ukendte interviewere. Hertil kommer et muligt validitetsproblem: Når respondenter siger, de er muslimer, kan det betyde noget andet for dem, end fortolkerne (forskerne) tror. Disse undersøgelser betragtes dog som pålidelige mål af holdningerne, men de er næppe tilstrækkeligt dækkende og præcise til at danne grundlag for et skøn over størrelsen af populationen med muslimsk selvidentitet.

En tredje mulighed bygger på registrering af oprindelseslandet. Det er selvsagt alt for bredt at betragte alle, der har oprindelse i et ikke-vestligt land som muslimer, for det ville også betragte buddhister, hinduer og kristne som muslimer. Der er gjort seriøse forsøg på at estimere ved at tage hensyn til andelen af muslimer i oprindelseslandet. Dette forudsætter imidlertid, at emigranterne er typiske for deres oprindelsesland, og at efterkommerne viderefører forældrenes religion.

Med denne metode har religionsforskeren Brian Jacobsen skønnet, at det samlede antal muslimer i Danmark pr. 1. februar 2006 lå på 207.186, svarende til 3,8 % af den danske befolkning (Jacobsen 2007). Der er en ret stor usikkerhed knyttet til dette skøn, hvad Jacobsen også medgiver. For at omfatte alle muslimer i landet bør man desuden lægge konvertitterne til. Der er ingen registrering, men religionsforskerne skønner, at det drejer sig om op mod 3.000 personer. De nyeste skøn på samme grundlag anslår, at antallet af muslimer er oppe på 300.000 (religion.dk).

Lene Kühle (2006) har påpeget, at survey-undersøgelserne og skønnet ud fra oprindelsesland førte frem til et samtidigt skøn af samme størrelsesorden – nemlig ca. 200.000. Der er dog her tale om brede definitioner, der omfatter alle personer, som i deres baggrund og daglige identitet er præget af islam. Det betyder ikke, at den religiøse prægning er stærk, og slet ikke at de identificerer sig med de konservative former for islam, som er genstand for den danske debat. I en omfattende survey-undersøgelse (COMCON) blandt 18-60 årige indvandrere og efterkommere fra Tyrkiet, Pakistan, Eksjugoslavien, Libanon og Irak oplyste over halvdelen (54 %) på spørgsmålet om deres religiøsitet, at de *slet ikke var religiøse* eller *ikke særligt religiøse* (Larsen 2018).

Siden 2006 er antallet af personer med muslimsk baggrund vokset, dels på grund af reproduktionen blandt de indvandrede og dels på grund af den senere indvandring fra Syrien. Den muslimske befolkning udgør således en stor minoritet i Danmark, men der er ikke noget i den demografiske udvikling, som tyder på, at den vil blive dominerende inden for en overskuelig fremtid.

Andelen i befolkningen, som er indvandrere eller efterkommere (ud fra den registerbaserede opgørelse tilbage til 1980) med oprindelse i et ikke-vestligt land, var 8,7 % i 2019. Danmarks Statistiks fremskrivning fra 2019 når frem til, at disse grupper vil udgøre henholdsvis 12,5 % og 13,1 % af befolkningen i 2050 og 2060 (Statistikbanken, januar 2020).

Det må her erindres, at det langt fra er alle, der stammer fra ikke-vestlige lande, som er muslimer.

Konklusion

Indvandring er blevet et centralt spørgsmål i samfundsdebatten. Debatten henviser til offentlig statistik, men der er langt fra overensstemmelse mellem de kategorier, som den officielle statistik anvender, og de grupperinger, som debatten henviser til. Der er en risiko for, at statistikkens kategorier benyttes til at danne stereotyper, der sætter arbitrære skel mellem *os* og *dem*.

Gruppen af *ikke-vestlige indvandrere* har baggrund i vidt forskellige kulturer. Det samme gælder, når man taler om *muslimer* uden at tage hensyn til, at det er en forgrenet og varieret verdensreligion med indre nuancer. Den aktuelle indvandring er en følge af globaliseringen, og indvandrerne er således repræsentanter for Danmarks kontakt til verdenssamfundet. I bestræbelsen for at beskytte samfundet mod nogle bestemte typer af indvandrere kan brugen af heterogene klassifikationer afføde forfejlede beslutninger i integrationspolitikken, hvorved der diskrimineres en bred kategori ud fra arbitrære fælles kendetegn.

Vi har påpeget et problemkompleks med flere facetter. For det første er det et analytisk problem, når de statistiske kategorier er internt heterogene. Det fører til uklare resultater, og det kan dække over forskellige tendenser inden for underkategorierne. For det andet er det et internt validitetsproblem at tale om etnisk oprindelse og etnicitet som kausale faktorer uden nogen teoretisk hjemmel, og uden at dette udtrykkes med de anvendte kategorier. For det tredje er det et ideologisk problem, når etnicitet og religion udpeges stereotypisk som hindringer for integration. Denne diskurs henviser gerne til statistikker og forskning, men kategorierne fortolkes ud fra fordomme om de fremmedes kulturtræk. Dette virker ideologisk, fordi demarkeringen af de *udenforstående* – stigmatiseringen – skaber en mistænkeliggørelse, der i sig selv hindrer integration.

Vi vover at påstå, at nøglen til integrationsproblemerne er, at samfundet savner en integrationspolitik, der åbner muligheder for at indgå i civilsamfundet. Indsatsen gælder sprogkurser, boligtilbud og arbejdstilbud, hvilket ikke sikrer en indgang til naboskab og venskab med danskere. Integrationsproblemet gælder ikke kun indvandrerne. Der er tilsvarende problemer med at integrere problembelastede danskere, som må flytte til nye omgivelser. Hvis vi skal finde nøglen til integrationsproblemerne, er det en god ide at søge, hvor nøglen blev tabt.

Litteraturliste

- Berlingske.dk; 18. 12. 2018.
- Betænkning nr. 1214, 1991: *Bedre statistik om flygtninge og indvandrere*. København: Statens Informationstjeneste.
- Danmarks Statistik 2017: *Indvandrere i Danmark 2017*. København: Danmarks Statistik.
- Danmarks Statistik 2019: *Befolkningens Udvikling 2018*. København: Danmarks Statistik.
- Huntington, Samuel 1998: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Touchstone Books.
- Jacobsen, Brian 2007: »Muslimer i Danmark – en kritisk vurdering af antalsopgørelser«, i Margit Warburg og Brian Jacobsen (red.). *Tørre tal om troen*. Religionsdemografi i det 21. århundrede. Højbjerg: Univers: 143-165.
- Knudsen, Lisbeth B. 2016: *Introduktion til demografisk metode*. 3. reviderede udgave. Syddansk Universitetsforlags Metodeserie for Social- og Sundhedsvidenskaberne. Bind 1. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Kühle, Lene 2006: *Moskeer i Danmark*. Århus: Univers.
- Kühle, Lene og Malik C. R. Larsen 2017: *Religion i Danmark 2017*, Center for Samtidsreligion, Aarhus Universitet, Århus.
- Lange, Anita 1991: »Hvad viser statistikken?«. *Dansk Sociologi* Nr.4, 1991): 59-64.
- Larsen, Christian Albrecht (forthcoming): »Tilknytning til værts- og oprindelsesland«. I: *Den danske smeltedigel*, red. Breidahl m.fl.
- Matthiessen, Poul Chr. 2010: »Past and Projected population growth in the Middle East and North Africa and its consequences for migration«. In: Forfatter & Annemette Lindhardt Olsen (eds.). *Our Demographic Future – a Challenge*. Nordic Demographic Society. *Scandinavian Population Studies*. Vol mm: 373-384 Aalborg: Aalborg University Press.
- Matthiessen, Poul Chr. & Gunnar Vlby Mogensen 2015: *Medierne fortægger realiteterne*. Kronik. Berlingske Tidende. Datoer <https://www.berlingske.dk/kronikker/medierne-fortægger-realiteterne>.
- Mikkelsen, Flemming 2003: *IntegrationsStatus 1999-2003*. København, Catinét Research.
- Pedersen, Lars 1991: »Indvandrere og deres efterkommere i Danmark«. *Statistiske Undersøgelser* nr. 43, 1991. København: Danmarks Statistik.
- PEW (2018): *Being Christian in Western Europe*. www.pewresearch.org.
- Religion.dk.: www.religion.dk/religionsanalysen/hvor-mange-indvandrere-lever-i-danmark.
- Statistikbanken, forskellige udtræk gennem 2018 og 2019.
- (Det) Statistiske Departement (1966): *Befolkningsudvikling og sundhedsforhold 1901-1960*. København: Det Statistiske Departement.
- Therborn, Göran (1995): *European Modernity and Beyond. The Trajectory of European Societies 1945-2000*. London, Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446222317>.